

Litteratur

GUNNAR UNGER:

Ernst Jünger och hans krigsdagböcker

Heder åt Bo Cavefors! Han är innehavare av ett litet förlag i Skåne, helt präglad av förläggarens högst personliga och inte så litet pittoreska politiska smak. Tyngdpunkten i förlagets utgivning ligger på marxistisk litteratur – Cavefors har tom givit ut Marx – men omfattar också så artskilda politiska personligheter som Onkel H och Ernst Jünger. Säg vad man vill om den förre, men Cavefors har utfört ingenting mindre än en kulturbragd då han publicerat Jüngers dagböcker från andra världskriget, "Strahlungen", som på svenska fått den exakta benämningen "Dagböcker från Tyskland och Frankrike under krig och ockupation" (urval, översättning och initierade kommentarer av Stig Jonasson).

Ernst Jünger är en av de märkligaste – somliga säger största – tyska författarna efter första världskriget. Han är ytterst svårplacerad. Man kan ibland få ett intryck av att det bereder honom ett utstuderat nöje att alltid vara någon annanstans än där han senast syntes. Det är som om han bedrev sin oberäknelighet med en nästan vetenskaplig precision för att alltid göra moståndaren lika förbryllad. Säkert är att han de senaste fem decennierna befunnit sig i ett kraftfält, vars andra poler utgjorts av Thomas Mann, Hermann Hesse och Bertolt Brecht. Alla dessa poler har varit i oavbruten rörelse, men ingen mer än Jünger.

Jünger föddes 1895 och växte upp som son till en apotekare i Hannover. Efter fadern ärvde han ett naturvetenskapligt intresse, som för sonens del kom att koncentreras på entomologi. Fantastiska fjärilar tycks ständigt fladdra genom hans böcker; han har också varit verksam som fackman inom området. Men det stod snart klart att hans entomologiska specialitet främst var ett redskap för hans diktande inbillningskraft; det var böckerna som var det viktiga, inte insektssamlingarna. Naturvetenskap och dikt har ständigt kämpat om honom, men det är till sist alltid dikten som avgått med segern.

Efter ett äventyrligt gästspel i franska främlingslegionen, inspirerat föreställer man sig av skolpojkslitteratur à la Karl May, anmälde sig Jünger som frivillig vid första världskrigets utbrott. Han höljde sig med ära som det en gång brukade heta. Jünger var en av de mycket få – jämte Hermann Göring och Erwin Rommel! – som tilldelades tyska rikets högsta utmärkelse för tapperhet i fält, den av Fredrik den store en gång instiftade "Pour le mérite". Denna dekoration räknades i Tyskland som förmer än någon annan hedersbevisning och tillförsäkrade – vilket i Jüngers fall skulle visa sig vara av stor vikt – sin innehavare generalstabens protektion.

Men framför allt gav Jüngers krigsupplevelser honom stoff till den bok "In Stahlge-wittern" som han utgav år 1920 och med vilken han omedelbart slog igenom. Enligt André Gide är det den bästa bok som skrivits om första världskriget, och många andra har tyckt detsamma. Man förstår att den attraherat Gide med sin blandning av iakttagande kyla och nästan mystisk passion. Det är inte så att Jünger skulle förhålla sig till kriget som ett renande stålbad eller dylikt. Däremot är han på ett närmast skrämmande sätt fascinerad av krigets tekniska resp estetiska aspekter liksom av dess förmåga att skapa ett slags kollektiv etik inom en påtvungen gemenskap. Liknande tankegångar utvecklas i Jüngers två närmast följande mera betydande verk, "Die totale Mobilmachung" och "Der Arbeiter", som bägge utgavs i början på 30-talet. Där skildras med vad som skulle kunna kallas motvillig förtjusning den oundvikligt annalkande kollektivismens etiska och estetiska konsekvenser i vad som då kallades "nationalrevolutionära" termer. Man kan lätt tänka sig att i den sönderfallande Weimarrepublik, där Jünger efter kriget levde som fri författare, böcker av denna typ skulle väcka betydande uppmärksamhet. Jünger blev också föremål för intresse från såväl vänsterextremistiskt som högerextre-

mistiskt håll.

Men Jünger vägrade att låta sig inringas, infångas, inregistreras. En som bland andra förgäves flera gånger tog kontakt med Jünger var Joseph Goebbels. Med sin utpräglad intelligensaristokratiska läggning kände sig Jünger främmande för och oroad av det undermänniska hos nazismen. I sitt personliga chifferspråk kallar Jünger SS för "lemurerna", romarnas namn på ondskefulla gengångare, men också namn på en art halvapor på Madagaskar! Han vägrade att i någon form associera sig med nazisterna eller utnyttjas i deras propaganda, där han säkerligen skulle erbjudits rollen som just den ovannämnda kulturella galjonsbilden. Det var ett djärvt steg och vid den första stora utrensningen 1934 var det säkerligen många som fruktade för Jüngers liv. Men krigsmaktens ledning höll sin hand över honom och Hitler lär till och med personligen ha dekretat: "Låt Jünger vara i fred!" Men märkligare saker skulle hända. År 1939 publicerade Jünger i Hamburg den symboliska berättelsen "På marmorklipporna" (sv övers av Bertil Malmberg). Den utspelas i en mystisk medeltida värld, där ett brödraskap av andens riddare söker tillbakavisa barbariets anstormning i skepnad av den falskt jovialiske överjägmästaren – det må var förlåtet om man kommer att tänka på Hermann Göring i ännu en av hans praktlystna förklädnader. Boken har något av den magiska tjusningen i gamla glömda, svårtydda manuskript samtidigt som den är mycket typisk för Jüngers efterhand alltmer elitistiska tankegångar, som kretsar kring andlig aristokrati, förankrad i en hemlig orden till försvar för de högre värdena i vår västerländska kultur. Det uppseendeväckande med boken är trots allt dess oförtydligt nazistiska tendens.

Efter kriget har Jünger, vilken, som Gunnar Brandell framhållit, kan beskyllas för mycket utom inställsamhet, förnekat att den skulle vara en tendensroman, en politisk stridsskrift. Han påstår att den är en allego-

risk skildring i största allmänhet. Detta är uppenbarligen en lek med ord. "På marmorklipporna" är en stridskraft mot nazismen och allt vad den representerar, raffinerad och subtil men därför inte mindre effektiv. Det påstods att högkvarteret givit sitt imprimatur och att, när "skadan väl var skedd", nazisterna försökte tuga ihjäl den.

Vid andra världskrigets utbrott inkallades Jünger och följde först kampanjen i Frankrike för att sedan placeras som stabsofficer hos sina vänner kusinerna von Stülpnagel i Paris och deras närmast man Hans Speidel, sedermera västtysk ÖB och befälhavare för NATO i Västeuropa. Hans uppgift var lika typisk som egendomlig: att studera den tyska arméns försök att motstå påtryckningarna från SS. Dessutom fick han vid ett tillfälle göra en studieresa till östfronten, varifrån han återvände skakad: han hade funnit kriget reducerat till en "zoologisk" nivå – från de unga tyska officerarna var ingen hjälp, inget hopp att vänta för Jüngers andliga ridderskap. De var bara inställda på att överleva. I Paris umgicks Jünger i sofistikerade litterära och artistiska kretsar: Coco Chanel (!), Jean Cocteau, Sacha Guitry, Picasso, Montherlant och andra. Om hans upplevelser under dessa år handlar "Strahlungen", men den är på intet sätt en vanlig dagbok. Det är en skrift med utpräglad skönlitterära ambitioner, en samling aforismer och aperçuer, på sina ställen pompös med sin oerhört poletrade stil. Jünger har en farlig dragning, stilistiskt sett, åt gränsen mellan det sublima och det löjliga. Bertil Malmberg berättade att när han översatte "På marmorklipporna" tog han sig friheten att förenkla Jüngers språk för att det inte skulle verka komiskt på svenska läsare utan kännedom om en viss tysk stiltradition. Hur som helst är "Strahlungen" en mycket originell bok, lika tjusande som tankeväckande, låt vara att man någon gång skrattar i mjugg åt den.

Strax innan krigets slut och de stora utrensningarna blev Jünger till sin lycka hem-

förlovad och genomlevde oskadd Armageddon. Nu är han fri skriftställare i Västtyskland. Han har efter kriget bl a utgivit en roman "Heliopolis", en skönt skimrande vision av den intelligensaristokratiska, humanitära, västeuropeiska ordensborg han nu drömer om, men liksom många visioner en smula vag. Han har också publicerat en studie av den franske kontrarevolutionäre aforistikern Rivarol med en antologi av dennes skrifter. Går man igenom Jüngers senare verk, som exempelvis "Strahlungen", kan man bli frapperad av likheten med ungdomsverken i fråga om det estetiska och tekniska betraktelsesättet. Just därvidlag kan man ibland påminnas om Albert Speers memoarer, låt vara att Jünger dessbättre avböjde att låta föra sig upp på frestelsens berg. Ser man sig om i samtiden är det framför allt en författare med vilken Jünger företer påfallande likheter: André Malraux. Bägge utmärks politiskt genom en dragning till "nationalrevolutionära" tänkesätt, bägge pendlar mellan kommunism och nationalism; es-

tetiskt genom böjelse för det pompösa och polerade liksom också för det mystiska och hierarkiska, i verklighet och dröm; psykologiskt genom kombinationen av passion och kyla; värme saknas hos dem bägge.

När man i Östtyskland skulle planera en propagandistisk häxjakt på misshagliga kulturpersoner lär någon ha framkastat Jüngers namn. Bertolt Brecht, som skall ha varit närvarande, påstås ha sagt: "Låt Jünger vara i fred." Ordagrant, kort sagt, samma formulering som Hitler lär ha begagnat om vederbörande på den tid det begav sig. Utan alla jämförelser mellan de båda herrarna i fråga får man av dessa uttalanden en intressant fingervisning om Jüngers roll i samtida tyskt kulturliv.

Att man inte tar Jünger där man sätter honom, att han inte bara är den klassiskt-humanistiska idealist som vissa lärjungar vill göra honom till framgår av följande märkliga Jüngerord med ekon från Novalis och Hoffmann: "Die unerschöpfliche Reichtum des Abgrundes."